

Богдан Івасів,
професор кафедри грошового обігу та кредиту Тернопільської академії народного господарства. Кандидат економічних наук.

Михайло Клапків,
доцент кафедри страхування Тернопільської академії народного господарства. Кандидат економічних наук.

ШКОЛА БАНКІРА

Економічний зміст та форми страхування кредитів

З найдавніших часів кредитні операції супроводжувалися ризиком неповернення кредиту. Саме тому з розвитком кредитних відносин в умовах ринку (за існування конкуренції, нестійкої кон'юнктури і непередбачуваних політичних ситуацій), сформувалися різні системи запобіжних заходів аж до сучасних видів страхування кредитних ризиків.

У взаємовідносинах кредитора і позичальника предметом спільного інтересу є кредит. Із ним пов'язані протилежні правничо-економічні ситуації: кредитор має право вимагати повернути йому борг, а боржник зобов'язаний віддати позику, як це записано у кредитній угоді. Недотримання цих домовленостей загрожує кредиторю фінансовими збитками, які, власне, і є об'єктом страхування з метою захисту його майнових інтересів. Таким чином, матеріальний прояв ризику кредитної операції полягає в тому, що борг не повертають, а юридичний зводиться до невиконання зобов'язань. Тобто страхування кредитів відрізняється від інших видів страхування. Оскільки правовий аспект домінує, страхування кредитів визнано

особливою формою страхового захисту — страхування від збитків на випадок невиконання вимог, тобто відповідальності позичальника.

Найважливіші моменти у страхуванні — міра відповідальності, встановлення страхового випадку та визначення страхового відшкодування. Це обов'язкові атрибути страхового договору.

Відповідальність виникає з настанням страхового випадку, в результаті якого з'являється ризик неплатоспроможності. Страховим випадком при страхуванні відповідальності позичальника вважається непогашення кредиту та несплата відсотків у термін, обумовлений кредитним договором.

За рубежем практикують дві основні форми кредитного страхування — страхування власне кредитів (делькредерне) та страхування застави під отримані кредити (кауційне).

Розглянемо першу з них (див. схему 1). Страхувальник (як правило, цей банк застрахований) безпосередньо захищає власні інтереси, застосовуючи механізм страхування.

Відносини сторін характеризуються та-

кими ознаками:

1) страхувальник (банк)

- отримує страхове відшкодування збитків у випадку невиконання боржником своїх зобов'язань;
- бере на себе частину відповідальності (близько 20%);
- зобов'язується кредити, які страхуються, позичати під звичайні відсотки;

2) страховик (страхова компанія)

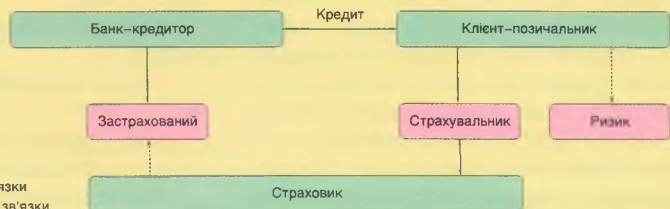
- застосовує санкції при порушенні страхувальником зобов'язань (аж до повної відмови виплатити відшкодування при страховому випадку);
- пропонує форму договору, як правило, це так зване "загальне покриття" страховим захистом;
- залишає за собою право перевірки і самостійного прийняття рішень щодо запропонованих до страхування ризиків;
- переймає право регресу до кредитотримувача.

Другою формою страхування кредитів (див. схему 2) передбачено, що страхувальник-боржник захищає право свого кредитора чи вірителя (котрі фактично становлять застраховану сторону). У випадку за-

Схема 1. Відносини контрагентів при страхуванні ризику неповернення кредиту (делькредерне страхування)

Схема 2. Відносини контрагентів при заставному (гарантійному) страхуванні (кауційне страхування)

ставного (гарантійного) страхування боржник є страхувальником, а застрахованим, як правило, виступає кредитор.

Кожна з форм — делькредерна чи заставна — безумовно, має бути представлена конкретними видами страхування, зміст яких визначають умови надання кредитів. Але попри відмінності техніко-організаційного здійснення страхових операцій їх економічний сенс один: в усіх випадках кредитного страхування йдеться про захист кредиторів від імовірних втрат.

Страхування кредитів як новий вид захисту на українському ринку практикується порівняно недавно (від початку 1990-х років) у таких двох варіантах:

а) добровільне страхування ризику непогашення кредитів. (Прикметно, що страхувальником у цьому разі виступає банк, тобто навч типове делькредерне страхування, коли банк, перекладаючи

врешті, обертається підвищенням цін на товари й послуги.

Не сприяє поширенню цього варіанта страхування й ускладнена процедура оформлення страхового договору. Вона потребує від банків як звичайної рутинної роботи, так і дуже відповідальної аналітичної, коли доводиться узгоджувати страхові тарифи, характер відповідальності, надавати страховику документи, необхідні йому для відкриття регресного позову до боржника тощо.

Дещо простішим щодо процедури є страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту, оскільки страховий поліс розглядається як різновид гарантійного папера страхової компанії банку за фінансовими зобов'язаннями до його клієнтів-позичальників. Цей варіант страхування може забезпечити повернення кредиту і сплати відсотків лише у ви-

повернення, ліквідності та прибутковості);

■ можливості перестраховування.

За результатами аналізу всіх поданих матеріалів з урахуванням внесених банком поправок укладається договір страхування, який подається в банк разом зі страховим полісом.

У випадку підготовки рішення про страхування відповідальності за непогашення кредиту і відсотків за ним банк повинен уважно розглянути проект договору добровільного страхування з огляду на виконання таких вимог:

■ термін дії договору страхування (угоди) повинен перевищувати кінцевий строк погашення кредиту і відсотків за ним на період, протягом якого страховик зобов'язаний виплатити страхове відшкодування, охоплюючи термін подачі і розгляду заяви;

■ договір страхування повинен набути чинності не пізніше дати видачі кредиту;

■ строк подання страхової компанії заяви про настання страхового випадку повинен бути мінімальним, крім заяви страхувальника, відповідну заяву може подати банк-кредитор;

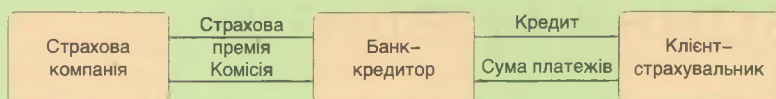
■ дата настання страхового випадку відповідальності страхової компанії за виплату відшкодування має відповідати даті погашення кредиту і виплати відсотків. Період, протягом якого проводиться відшкодування, повинен бути мінімальним;

■ договір страхування набуває чинності лише після сплати страхувальником усієї суми страхового платежу (премії).

Страхування здійснюється за рахунок страхувальника: з його рахунку в даному банку списується страхова премія. Взаємовідносини між контрагентами страхової угоди проілюстровано на схемі 3.

Недоліком заставної масової форми страхування є те, що страховик не вступає у безпосередні правові відносини з банком-кредитором, а пов'язаний із ним лише опосередковано. Отже, банк як третя особа втрачає пріоритет при захисті своїх інтересів. Ситуація ускладнюється ще й тим, що на українському страховому ринку не вироблено загальних умов страхування кредитів, які б охоплювали найсуттєвіші норми кожного виду страхування. Тому в подальшому страхування кредитів, очевидно, розвиватиметься не лише шляхом удосконалення діючих умов страхування відповідальності, на зразок страхування застави (кауцції), а й через поступове його перетворення у страхування делькредерного типу, яке можна буде розглядати як страхування банків-кредиторів від "нешасного випадку" у їхній діяльності. Такий страховий захист міг би здійснюватися у режимі коверноту і відзначатися більшою стабільністю та захищеністю інтересів кредиторів. □

Схема 3. Взаємовідносини між контрагентами страхової угоди

Примітка. Сума платежів = погашення кредиту + відсоток за кредит + страхові внески

ризик на страховика, є водночас страхувальником і застрахованим);

б) добровільне страхування відповідальності позичальника за непогашення кредитів (страхувальником тут є боржник, який страхує кредит на користь свого кредитора).

Докладніше розглянемо перший варіант, коли страхувальник-банк по укладенні кредитного договору може самостійно застрахувати надану позику, підписавши зі страховою компанією угоду про добровільне страхування кредитного ризику. В цьому випадку сума страхових внесків враховується при встановленні ставки відсотка за кредит. За логікою пов'язаних інтересів ініціаторами таких страхових операцій повинні бути банки як пошукачі страхового захисту. За характером ця операція аналогічна страхуванню від нещасного випадку, яким, власне, і є неповернення кредиту.

У вітчизняній практиці перший варіант страхування поки що не вельми популярний. Головна причина в тому, що комерційні банки ще побоюються використовувати страхування кредитів як основну форму захисту від ризиків банківської діяльності. Без страхового аудиту, широкого висвітлення в економічній пресі балансів, фінансових звітів страхових компаній цілком виправдано може виникнути сумнів щодо платоспроможності. З іншого боку, через надмірно високі страхові премії підвищуються страхові платежі, а отже, й витрати виробництва, що,

падку, коли страхова фірма згодна і спроможна виплатити страхову винагороду. Для цього банку необхідно через позичальника одержати від страхової компанії і розглянути такі документи:

■ свідоцтво про державну реєстрацію;

■ статут і установчі документи;

■ ліцензію на проведення страхової діяльності з переліком видів страхування, у тому числі й страхування відповідальності;

■ правила (умови) страхування, затверджені у передбаченому статуті порядку;

■ договір добровільного страхування відповідальності за типовою формою;

■ страховий поліс (свідоцтво або сертифікат) за типовою формою.

На платоспроможність страхової компанії в цілому вказує наявність перевищення фактичного розміру її вільних активів над пасивами. Проте не завадить конкретно проаналізувати можливості страхової компанії, спираючись на оцінку факторів, які забезпечують фінансову стійкість страховика:

■ власні капітали і резерви, вільні від зобов'язань;

■ методологію розрахунку страхових тарифів;

■ збалансованість страхового портфеля;

■ величину страхових резервів (чи вони адекватні обсягам зобов'язань);

■ розміщення страхових резервів (із дотриманням принципів їх диверсифікації,